

12. Leonhardi A. Die natürliche Spracheinheit / A. Leonhardi // Praxis des neusprachlichen Unterrichts. – 11. – 1964. – 17–22.
13. Palmer H. E. Second Interim Report on English Collocations / H. E. Palmer. – Tokyo : Kaitakusha, 1933.
14. Palmer H. E. Grammar of English Words / H. E. Palmer. – London, 1938.
15. Porzig W. Wesenhafte Bedeutungsbeziehungen / W. Porzig // Schmidt, L. (ed.): Wortfeldforschung. Zur Geschichte und Theorie des sprachlichen Feldes. – Darmstadt, 1973. – 78–103.
16. Stein S. Formelhafte Sprache. Untersuchungen zu ihren pragmatischen und kognitiven Funktionen im gegenwärtigen Deutsch / S. Stein. – Frankfurt am Main et. al.: Peter Lang, 1995. – 375 S.
17. Sinclair J. Collocations: a Progress Report / J. Sinclair // Steele R. ; Threadgold, T. (eds.): Language Topics. Essays in Honour of Michael Halliday. 2. Auf. – Amsterdam, 1987. – 319–331.
18. Trier J. Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes / J. Trier. – Heidelberg, 1931.

УДК 811.161.2: 811.112.2

М. Р. Ткачівська,

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, м. Івано-Франківськ

СКАТОЛОГІЗМ У НІМЕЦЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

*Stercus cuique suum bene olet
(Angenehm riecht einem jeden der eigene Mist)
Erasmus*

Статтю присвячено феномену скатологізм у німецькомовній лінгвокультурі. Аналізується ставлення німецької нації до гігієни, чистоти і використання нею скатологізмів, починаючи від XVI століття і до сьогоденних днів. Розглядається дискусія стосовно існування зв'язку між підкресленим прагненням німецької лінгвокультури до чистоти та частим вживанням скатологізмів.

Ключові слова: скатологізм, німецька лінгвокультура, ненормативна лексика, нецензурна лексика, обценізм, табу, табуїтована лексика, переклад.

СКАТОЛОГИЗМ В НЕМЕЦКОЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРЕ

Статья посвящена скатологизму в немецкоязычной лингвокультуре. Анализируется отношение немецкой нации к чистоте и скатологизмам, начиная от XVI века и до сегодняшних дней. Рассматривается дискуссия относительно существования связи между расположением немцев к скатологизмам и их подчеркнутому стремлению к чистоте.

Ключевые слова: скатологизм, немецкая лингвокультура, ненормативная лексика, нецензурная лексика, обценезмы, перевод, воспроизведение.

SCATOGISMS IN GERMAN LINGUISTIC CULTURE

Phenomenon of scatologisms is one of under-researched and poorly studied issues in the field of linguistics. Modern scientists are prone to research obscene language in general; they are less willing to distinguish scatologisms as an important subject under study. The objective of this article is to discover a place of scatologisms in the German linguistic culture. The main tasks include the following: to analyze attitudes of the German nation towards tidiness and scatologisms, to study peculiarities of scatologisms usage in the German speaking space in the diachronic aspect, starting from the XVI century and up to nowadays.

Certain elements of scatologisms as a lexical layer are present many spheres of human lives. They can be found in literature, mass media, dictionaries, the latter including regional and dialect ones. Taking into account modern researches on the topic and comparing German linguistic culture with other linguistic cultures, scientists prove that in order to swear Germans use scatologisms more eagerly, rather than obscene words with sexual meaning. Scientists still debate on the subject of connection existing between German fondness of scatologisms and their obvious affection to tidiness. This article provides an analysis of some learned papers, mainly by German authors, concerning the problem of attitude of German nobility and common people to scatologisms over a long period of time, starting from the Middle Ages; the article also provides certain parallels and comparisons with other countries. The article analyses scatologisms in the Middle Ages, attitudes of the German nation towards tidiness, it presents points of view of Ukrainian and Russian scientists concerning this particular issue.

Key words: scatologisms, swear words, obscene words, translation, reproduction, German linguistic culture.

Феномен *скатологізм* належить до обділених увагою і малодосліджених ланок лінгвістики. На сьогоднішній день мовознавці більше уваги приділяють обценній лексиці в цілому, не виокремлюючи скатологізми як одну із важливих ланок ненормативної лексики. Важко простежити, коли і з якою інтенсивністю ними послуговувалися в мові, оскільки лівова частка скатологізмів у всі часи припадала на усне мовлення. Разом з тим не важко передбачити, що і до появи письмової фіксації цих фактів люди були лайливі та вульгарні. Та й поняття вульгарності у різні часи було різне. Як стверджує Г.-М. Гаугер, вульгарність, яка проявляється як вербально, так і невербально (у поведінці, жестах, інших виявах) належить до повсякдення [12].

Є певні речі, які для германістів виявляються складніші, ніж для психологів. Тому, як зазначає Й. Мюллер, перший словник «Sex im Vollmund» був написаний не германістом, а сексуальним психологом [18, с.9]. Разом з тим перед лінгвістами постає ціла низка запитань, які слід розглядати на рівні мови, опираючись на конкретні факти. Скільки у цій вульгарності припадає на скатологізми? Чи завжди скатологізми викликають огиду і вважаються непристойними? Чи пов'язане вживання скатологізмів із загостреним ставленням мовців до чистоти? Чимало інших запитань на сьогоднішній день можуть ставати об'єктом наукових розвідок.

Метою нашої статті є дослідження місця скатологізмів у німецькій лінгвокультурі. До основних завдань належать: аналіз ставлення німецької нації до гігієни, чистоти і використання ними скатологізмів в діахронічному аспекті, починаючи від XVI століття і до сьогоденних днів, наведення прикладів із життя середньовічних міст та сіл, а також проблеми вбиральні. Розглядається дискусія щодо існування зв'язку між підкресленим прагненням німецької нації до чистоти та частим вживанням скатологізмів.

Теоретичні обґрунтування стосовно феномена скатологізм знаходимо в окремих дослідженнях таких німецьких науковців: П. Енгліш («Das skatologische Element in Literatur, Kunst und Volksleben», 1928), Дж. Персельс «Fecal matters in early modern literature and art: studies in scatology», Й. Мюллер («Schwert und Scheide: d. sexuelle u. skatolog. Wortschatz im

Nürnberg Fastnachtspiel d. 15. Jh.», A. A. Штадльбаєр («Ergänzte Anmerkungen, Supplement zu Georg Queri, Kraftbayrisch: ein Wörterbuch der erotischen und skatologischen Redensarten der Altbayern; mit Belegen aus dem Volkslied, der bäuerlichen Erzählung und dem Volkswitz»), P. Таннер («Sex, Sünde, Seelenheil: die Figur des Pfaffen in der Mäenliteratur und ihr historischer Hintergrund (1200 – 1600)»), Й. Мельтерс («ein fröhlich gemüt zu machen in schweren zeiten...»: der Schwankroman in Mittelalter und Früher Neuzeit») та ін. Особливу увагу привертає названий вище словник Альфреда-Антоні Штадльбаєра. Як зазначає у передмові К.Ферстль, «читаю отримую через вузьку тематику еротичних та скатологічних висловів повний спектр старобаварського способу життя із любов'ю до деталей» [25, с. 7]. Щодо лінгвістичних розвідок, то цікавим вважаємо дослідження М. Мюллера-Ябуша «Götzes grober Gruss», в якому аналізуються скатологізми та відома цитата Гьотца із твору Й.-В. фон Гьоте «Гьотц фон Берліхінген». Скатологію та її репрезентацію в англійській літературі досліджував П. Сміт (Smith Peter J.), у російській лінгвістиці – В. Мокієнко, В. Жельвіс, Є. Соломіна та ін., в українській – Леся Ставицька. Існує ціла низка словників, присвячених ненормативній лексиці, огляд яких був здійснений нами в попередніх статтях [6; 7].

Вивченням скатологізмів займається скатологія (Scatologie) <гр. skot/ skatos кал. *Брудні, непристойні слова*. Термін скатологізм у німецькій мові часто кладуть у синонімічний ряд з іншими позначеннями, які також мають низку похідних: *das Fekalwort, -wörter* (слова фекальної сфери), *die Fäkalsprache* (мова, що містить вульгарні вислови з фекальної сфери), *Koprolalie* (копролалія) від гр. *κοπρολαλία koprolalia* – від: *κόπρος kópros* = «[der] Dung», «[der] Kot» und *λάλιо lalío* = «ich rede») – хвороблива схильність до вимовляння непристойних, обценних слів (здебільшого тих, що пов'язані з анальною сферою) [10].

Дослідження скатологізмів інкорпорує аналіз позначень, пов'язаних із продуктами дефекації й органами, відповідальними за їх продукування, та інвективами (інвектива – «всі види словесної агресії») [3], які включають ці позначення. Їх вербалізація з точки зору інвективи вважається негативно забарвленою і непристойною. Разом з тим у мові, в т. ч. й діалектах, існує низка нейтральних позначень зі скатологічної сфери (наприклад, *der Hintern* – задниця, *die Pobacken* – сідниці), які не є вульгаризмами (порівняймо: «Сідниці» – це нейтральний або медичний термін, «попа» – слово з дитячої мови, «п'ята точка» – евфемізм, «жопо» – дисфемізм) [3]. До них належать біологічні терміни та позначення дитячої мови і їх демінутиви (*der Poro, das Poröchen*; баварськ. діал.: *Bibi macha, Bum Bum macha, a Wurscht macha, Aa Aa macha* та ін. [25, с. 115]). Їхне публічне використання не вважається непристойним і таким, що порушує соціальні норми поведінки. До метамови непристойності, до якої входить поняття скатологічної або копрологічної лексики, Л.Ставицька зараховує «різноманітні інвективи, які включають найменування нечистот, особливо продуктів життєдіяльності організму (кал, сеча, сперма і т. ін.)» [5, с. 18]. Разом з тим, у відносній шкалі непристойності скатологізми вважаються менш вульгарними, ніж обценізи сексуальної сфери.

Досліджуючи лексичний корпус скатологізмів, можемо визначити такі їхні групи: 1) найменування задньої частини тіла нижче спини (сідниць) та ануса: *der Arsch, das Arschloch*, 2) найменування фізіологічних функцій (випорожнення): *scheißen, rissen*, 3) назви «результатів» фізіологічних функцій: *die Scheiße*, 4) їх деривати та інвективи, які включають позначення перших трьох груп (*Du, Arsch! Scheißker! Scheiße! Scheiß drauf! Verpiss dich!*).

Елементи скатологічної лексики присутні в багатьох сферах життєдіяльності людини. Вони зустрічаються в літературі, ЗМІ, зафіксовані у словниках, у тому числі й діалектних. Ними послуговуються здебільшого в побуті, а інколи й публічно представники різних рівнів та прошарків населення: президенти, міністри, парламентарії, молоді та старші люди різних професій, діти. При цьому скатологізми вживаються як позначення природного процесу, так і як інвектива різного рівня експресії.

Кожна лінгвокультура має свої особливості використання інвективи. Якщо ми скажемо, що німці належать до тієї лінгвокультури, яка завжди оминала брудну лайку, наштотуємо на протилежне. Аналізуючи німецьку лайку Середньовіччя, К.Г. Шайбле твердить, що в ці часи вона була такою жахливою, що йому навіть не хотеться наводити її приклади. Дослідник зазначає, що багато «старих письменників», а особливо Й. Агрикола, скаржилися на лайку своїх співвітчизників. К.Г. Шайбле цитує слова із твору Й.Вайнера (1575), де той нарікає на залежність німців від лайки (прокльонів). Лаялися батьки й діти, чоловіки й жінки, починаючи з того часу, як підводилися з ліжка, аж поки не лягали спати. К.Г. Шайбле зазначає, що наприкінці XIX століття німецький смак у цьому спектрі став витонченіший і більшість німців не може вимовити їх своїми устами [21, с.40].

З огляду на сучасні дослідження та в порівнянні з іншими лінгвокультурами, вчені все більше схиляються до того, що в німецькій мові для лайки частіше вживаються скатологізми, ніж позначення сексуальної сфери. Хоча лексеми *shit, merde* існують і в інших мовах як лайливі слова, та саме німецькомовний простір зарекомендував своє особливе ставлення до копроектальної інвективи. На думку Г.-М. Гаугера, усі лінгвокультури «... від португальців на Заході до турків та росіян на Сході, вабить передусім сексуальне. А німці це майже взагалі не роблять. Ми лаємось, ображаємо і проклинаємо екскрементально. Замість екскрементально можна також сказати фекально, або ж за Зигмундом Фройдом, анально. Ми залишаємось, чітко і ясно висловлюючись по-німецьки, на *Scheiße-лінії*» [12].

Серед науковців триває дискусія стосовно існування зв'язку між частим вживанням німцями скатологізмів та їх підкресленим прагненням до чистоти. Розглянемо ставлення німецького дворянства і простолуду, починаючи від Середньовіччя, до туалетів, екскрементів, гігієни тощо та до скатологізмів, здійснимо деякі порівняння з іншими країнами.

1. Скатологізми у Середньовіччі. За останнє тисячоліття людина по-різному підходила до поняття табуованості, у тому числі до обценності. Прикладами цього є письмова фіксація народних традицій, мінезангу, шванків. З одного боку у них спостерігається присутність обценного та його евфемізація, з іншого – ставлення до обценного сприймалося дещо інакше ніж сьогодні. Досліджуючи традиції Найдгарта фон Ройнталь, П. Германн зауважує, що його мінезанги містять у собі багато еротичного і обценного [13, с. 144]. Однак, як зазначає Т. Бойко, аналізуючи мінезанг у німецькій поезії XII–XIV століть, «... на позначення інтимних частин людського тіла мінезингери вживають евфемістичні субститути, щоб уникнути прямого називання табуованих інтимних реалій» [1, с. 15].

П. Германн вважає, що межа табу у середньовіччі була нижчою ніж сьогодні, тому не все сприймалося як обценне [13, с. 144]. Досліджуючи форму обценності нюрнберзької масляної гри XV століття як «літературну комунікацію замкнутої соціальної групи», Й. Мюллер вважає, що поняття обценного представляє моральну категорію, але може бути в деякій мірі визначено тільки в межах певної системи норм. Оскільки обценність інкорпорує порушення суспільних норм, то знання норм та сексуального життя у певній епіс допомагає визначити, що в ній було обценне [18, с. 22].

Дефекація і пов'язані з нею позначення у дослідженні Й. Мюллера є другою основною темою при аналізі ігор масляної. Він зазначає, що багато авторів звертають увагу на те, що німці у порівнянні з іншими народами більше спрямовані на «анальну фіксацію» і цитує Е. Борнемана, що «жоден інший європейський народ не використовує таку кількість анально-еротичних слів у розмовній мові, як німці» [цит. за 18, с. 195]. Й. Мюллер зазначає, що у досліджуваному ним матеріалі детально описані дефекація та екскременти. На протигагу цьому статевий акт майже ніколи не описується реалістично, а за

допомогою формальних метафор. На підставі цього Й. Мюллер робить висновок, що функції випорожнення, на противагу сьогоденню, були табуйовані набагато менше ніж сексуальність [18, с. 196]. Відповідно, у XV столітті слово *ars* (почало *Arsch*, *Anus*, *Gesäss*) було дещо грубим, але ніяк не сприймалося як непристойне. Разом з тим була і низка метафор на позначення сідничних органів: Сідниці позначалися також як *Gesicht*, *Spiegel* та ін., *ars* як «*hinter*». Найчастіше вживалося дієслово *scheißen*, але жодного разу – описово.

М. Мюллер-Ябуш теж схильний до думки, що скатологізм *Arsch* у середньовіччі як *ars* та *mars* не вважався непристойним. Він був на устах студентів та солдатів, у розмовах чоловіків, без натяку на невихованість. «Слова зі сфери травлення вживали без жодного застереження у приказках та зворотах на противагу словам із сексуальної сфери» [19, с. 43]. Позначення *ars* (*Arsch*) також не вважалось непристойним і для Мартіна Лютера, який звертав особливу увагу на народну мову («любив заглядати народові в рот»). Це засвідчує рукописний фразеологічний словник Лютера, за яким стоїть довгий шлях до читача. Рукопис був залишений у спадок священику. Його неповну копію для свого фразеологічного словника використав Вандер. Рукопис Лютера пройшов довгий шлях від зречення від нього його новим власником, до продажі за 300 талерів у бібліотеку Оксфорда, далі – небажанням повернути рукопис назад для видання творів Лютера у Ваймарі [див. 19, с. 58–59]. Крім вживання скатологізму *Arsch* у словнику, Лютер також використовував його у перекладі Біблії (*Und legten die Lade des herrn auf den Wagen und das Kästlein mit den güldenem Mäusen und den Bildern ihrer Ersen*. [Книга I Samuel. 16:11, цит. за 19, с. 41]. Вживання «*Arsch*» спостерігаємо і у Й.-В.Гьоте: «*Ars Ares wird der kriegesgott genannt, ars heiszt die kunst und arsch ist auch bekannt*». *Goethe* 56, 31 [цит. за 9].

Про вживання обценізмів у попередніх століттях, у тому числі скатологізмів, евфемізмів, можемо судити також із архівних документів, які дійшли до сьогоднішніх часів, приказок, римованих текстів, загадок, притч, сказань тощо, згодом із художньої літератури, публіцистики. М. Мюллер-Ябуш у своїй книзі «*Götzens grober Gruss*» наводить цілу низку приказок, речівок, загадок, оповідок, розповідей із життя відомих людей, народних сказань тощо, в основі яких покладений скатологізм. Автор також демонструє приклади вживання скатологізмів у різних німецьких землях, починаючи із Середньовіччя. Наприклад: *Wenn das Rehböcklein flieht, so blekt (erscheint weiß) ihm der Arsch* (монах Sankt Gallen, 1022 р.). Крім цього наводяться приказки із збірки М.Лютера: 110. *Er hat humel (Hummel) um arse*; 206. *An armer hoffart wischt der teufel den ars*; 421. *Feuer um ars*; 423. *Du bist ein rechter klugelin zeumest das pferd um arse*. Приказки: *En sittend Aes denkt viel ut (Iserlohn) – Aus dem Arsch eines Esels lässt sich keine Trompete machen*. Дослідник також пропонує тематичні приказки. Наприклад, подоба людини: *Er hat ein Gesicht wie ein Arsch*, характеристика людини: *Der hat no de Ring am Arsch* (шваб.: він надто довго сидить на горшку); дружба: *de zwei sein zusammen e Kopp un en Arsch* (Райнлянд); *einem in den Arsch kriechen*; *das ist arschklar*, від невідомих сучасників: *Ich lach mir ein Loch in den Arsch, wie ein Komödienhaus groß* (Пруссія), *Den hat de Mul zum Orsch gemacht* (Райнлянд), *Im Arsch sein* (цей вираз використав герцог Карл Август у листі до Й.-В.Гьоте: *So ist freilich unser Theater im Arsch*). М. Мюллер-Ябуш наводить також приклади вигуків: *Himmel, Bomben, Arsch und Zwirn*, римованих рядків: «*solange der Arsch en de Hose paßt, wird keine Arbeit angefaßt*», «*Marie, Marickel, hat auf dem Arsch en Pickel*» (Кьонінгсберг), загадок: «*Rat, was ist das: Visifraß, lecks har aus dem ars, lecks aus der krynnen, dennoch bleibt Visifraß? Das ist ein rockenn, daran man sprunnt*» (із рукопису з Ваймарської бібліотеки XV століття) [19].

Вживання видатними людьми обценної лексики, у т.ч. скатологізмів, не є чимсь винятковим і вартим особливого подивування: їм, як і всім іншим, ніщо людське не чуже, далеко не завжди у всьому вартє наслідування Все залежить від їх вибору, життєвої позиції, ситуації, оточення тощо. З іншого боку, як уже зазначалося, вживання скатологізмів далеко не завжди вважалося вартим осуду. Я.Блюме перелічує кілька прізвищ, які за американськими дослідженнями були «аналістами»: Мартін Лютер, Крістофель фон Гріммельсгаузен, Лізелотте фон дер Пфальц, Йоган Вольфганг фон Гьоте, Бертольд Брехт, Еріх Марія Ремарк, Йоган Вольфганг Амадеус Моцарт, Карл Маркс, Зігмунд Фройд, Альфред Крупп, Адольф Гітлер [8]. Перечитуючи філософські, іноді рядові, почасті «афористичні», подекуди поетичні та сповненні гумору листи Моцарта і переглядаючи епістолярій його родини та виписки із щоденників, бачимо, що скатологізми для композитора і його рідних належали до їхнього повсякденного спілкування. Наприклад, у листах Моцарта читаємо: «*Wie leicht wäre ich nicht zu bereden gewesen! Aber mir art, nicht mit stolz und grobheit [...] nicht mit flegel und Pursche herum werfen, und einen bey der thüre durch einen tritt im arsch hinaus werfen; doch ich habe vergessen, daß es vielleicht Hochfürstlicher befehl war*» (9 червня 1781, 25-річний Вольфганг до батька у Зальцбурґ) [цит. за 15, с.106]. Із щоденника сестри Нанель: «*Zu haus geblieben der Pfeif mir im arsch, pfeif mir im arsch ein wenig übel auf. Nachmittag die katherl bey uns...*» [цит. за 15, с.178]. Зрештою, у часи дитинства Моцарта у Зальцбурзі через відсутність у тодішніх будинках туалетів (середина XVIII століття), не було рідкістю вилити фекалії із нічного горщика через вікно (Моцарт проживав на другому поверсі). Відповідно, годі сумніватися, що Моцарт, як і кожна людина того часу знала скатологізми і могла, при бажанні, ними послуговуватися, що вважалося швидше природним явищем, аніж чимсь винятковим.

2. Ставлення німців до чистоти та екскрементів. Як згадувалося вище, часте вживання у мовленні скатологізмів нерідко пов'язують із ставленням певної культури до гігієни. У книзі «*Von Donnerbalken und innerer Einkehr*» Я. Блюме підіймає питання про особливе ставлення німців до чистоти. Він наводить приклад із «*Simplicius Simplicissimus*» (1669 рік) про те, що купа гною в німецьких землях раніше означала багатство і за нею можна було визначити, де живе багач і де можна чинити розбої. Величина купи демонструвала кількість тварин у господарстві [8, с. 185]. Крім цього Я.Блюме також наводить приклад із Тацита «*Germania*», в якому йдеться про схвальне ставлення німців до гною. Жителі Німеччини накривали ним підземні ями, викопані для зберігання своїх запасів або ж власного переховування. На прикладі цього твору та деяких скатологічних ескапад головного героя, Я. Блюме говорить не про позитивне ставлення німців до цієї теми, а швидше навпаки [8, с.185]. Г.Єроушек висловлює свою думку щодо апелювань до гігієни і вступає в полеміку стосовно неоднозначності слова *widerlich* (противний). Дослідник наводить приклад З.Фрейда стосовно поцілунку гарної дівчини і інші відчуття, коли треба було скористатися її зубною щіткою. Дискусії викликають також двоякі сприйняття ануса. Йдеться не тільки про місце випорожнення, але й про ерогенну зону. Науковець звертається до прикладу, коли у XVI столітті під час традиційного танцю *Reigen* танцівники повинні були лизати партнеру оголені сідниці [14, с. 28].

Різні часи по-своєму карбували в людині ставлення до екскрементів. За твердженням Я.Блюме, їх використовували не лише як добрива, але й як зброю (у т.ч. як протест), як ліки, навіть як афродизяк. Стосовно останнього, ним слугував урин, який дружини підливали своїм чоловікам, щоб ті залишалися їм вірними. У Пруссії в XIX столітті жінка, яка хотіла приворожити чоловіка, уринувала у його чобіт [див. 8, с. 166–168]. Ставлення до екскрементів у літературі демонструє герої однойменного роману Тіль Уленшпигель, для якого випорожнення – це «інструмент помсти».

3. Ставлення німців до туалетів. Культура гігієни у Європі та Середній Азії має свою історію, яка сягає кількох тисячоліть до нашої ери. Як відомо, вже у III тисячолітті до н.е. в староассирійському царстві Габура Кабіра існували

лазні та «виходки» («передвісники майбутніх туалетів») для багатих. Сотні років до н.е. серед заможних людей у Єгипті також було прийнято будувати біля свого будинку так званий туалет, в якому, залежно від кількості мешканців, була виріта яма або стічний канал. Біля 500 років до н.е. беруть свій початок споруди для відведення стічних вод та фекалій у Греції [23, с. 10–14]. На стінах тодішніх вбиралень Римської Імперії можна було прочитати написи на кшталт «Omittite omittere» (Lasst fallen, was fallen zu lassen ist), «Cacator cave malum! Aut si contempseris, habes Jovem iratum!» (Hüte dich, auf die Straße zu kacken! Sonnst wird dich Jupiters Zorn treffen!) та ін. З II століття нашої ери в імперії вже будували туалети з місцями для сидіння з мармуру [23, с. 15–16]. Про те, що німці особливо зважали на гігієну, можна прослідкувати й у ставленні передусім їх правителів до «тихеньких місцин» (нім. das stille Örtchen). Саме таким словом позначалося місце, яке слугувало вбиральнею. Одноіменна книга «Das stille Örtchen» В. Візе та В. Шрьок-Шмідта підіймає тему табу та чистоти при дворі як досі мало дослідженого аспекту культурної історії. Як «високоповажні представники аристократії, так і тогочасні учасники двору ставили так звану чистоплотність центральним елементом постійного життєвого планування». Особливо темою табу був туалет, за поняттям якого приховувалося значно більше. Поряд із миттям, причісуванням, одяганням, найбільша увага приділялася догляду за тілом, його гігієною. Чистоплотність була важливою суспільною нормою поведінки ще з античних часів. Автори книги зазначають, що «як для аристократичного, так і для міщанського чи селянського стану існував соціальний кодекс чистоти, навіть якщо про нього не говорили». Чистота була пов'язана з обов'язком людини [27, с. 7]. Навіть у часи «внутрішньої чистоти», коли використання мила та води вважалося шкідливим, використовувалися настоянки, пудри, різні пристрої для догляду за тілом. У книзі подаються світліни вбиралень XVII–XX століття (із наявністю водопроводу та без нього), які демонструють ставлення німецької знаті до чистоти.

У Європі аж до Пізнього Середньовіччя, у деяких місцевостях аж до XX століття, звичним було справляти нужду там, де стоїш. На селі людина випорожнювалася у кущах, на полі, біля худоби, на купі гною, у місті біля живоплоту, за кущами, на сходах, у темних проходах, покоях і кутках, із вікон та штабелів дров і просто на вулиці. Відсутність вбиралень у містах створювала серйозні проблеми, за якими слідували інфекційні захворювання. Це змушувало міську владу шукати вихід із ситуації. У XVI ст. в Гамбурзі існували посади Dreckvoigte, чиновників, які стежили за чистотою на міських вулицях. Одним із вдалих вирішень проблем у 1671 року було те, що кожен селянин, який хотів продавати в Берліні свої товари, по дорозі назад мусив вивезти з міста фіру гною. Виливання вмісту нічних горщиків на вулицю каралося штрафом [8; 23, с. 22]. Уже в XVI столітті в деяких будинках були окремі місця, подібні на туалети з діркою, через яку відходи падали в клоаки. З'явилися «туалети» і на мостах (екскременти падали відразу у воду), біля клоак. Зрозуміло, що не всі хотіли прилюдно справляти свої природні потреби. У XVII столітті великою популярністю користувались послуги людей, до яких можна було у пряму значенні «шмигнути під спідницю» (чи під накидку). Так, у 1777 р. такі свого роду «мобільні туалети» з'явилися в Гамбурзі. Чоловіки та жінки, одягнуті в довгі плащі та пелерини, вигуками «Will gi wat maken?» запрошували перехожих справляти нужду у спеціальне відро, яке носили під накидкою Слід зауважити, що екскременти вважались також цінним продуктом, яким удобрювали поля. Їх збирали, продавали посередникам, а ті далі перепродували тим, хто займався сільським господарством. Насамкінець вони опинялися на полях [8, с. 18–19; 23, с. 22–23].

М. Шрадер, описуючи стан туалетів у різних країнах зазначає, що сцени виливання екскрементів через вікно сягали XVIII століття. На вулиці був повний безлад, сморід, бруд. Викидали відходи від їжі, виливали вміст нічних горщиків, різали тварин [22, с. 11]. «Туалет був скрізь, як до сьогодні кажуть італійці, коли їх запитують про певну місцину, і театральні показують у повітря «Tutti gabinetti» [22, с. 10]. Дерев'яні туалети позаду будинків були у селах Німеччини ще до другої половини XX століття.

Кожна країна по-різному ставилася до чистоти. М.Шрадер описує випадок, який трапився із Й.-В. Гьоте, коли той під час своєї подорожі Італією відчув незручності щодо відсутності вбиральні. Коли письменник попросив свого слугу допомогти йому, той показав на двір. Гьоте запитав: «Dove?» (де? куди?) і отримав відповідь: «Duper tutto vuol», що означало, «скрізь, де я хочу». Науковець зазначає, що випорожнення будь-де не було жодною проблемою [22, с. 11].

XIX століття вважається століттям руху за гігієну та століттям «підвищеної чутливості». Турбота про чистоту спричинилася до того, що «фекальна мова раптом стає мовою опору проти звичаїв, проти манер, проти цивілізованості, проти заповіді «чистота у порядку» і пов'язані з цим моральні цінності» [8, с. 166–167].

На сьогоднішній день чистота і порядок залишаються для німецької культури її важливими характеристиками. Це засвідчують численні застереження, поради, вказівки, настанови, у т.ч. інструкції користування туалетом, правилами відривання туалетного паперу, рекомендаціями щодо «техніки» миття рук тощо. Яскравий приклад цього унаочнюється написом у жіночому туалеті Німецької державної бібліотеки в Берліні:

Hände verbreiten Krankheitserreger

Richtig waschen schützt

Hände unter fließendes Wasser halten

Seife 20 bis 30 Sek. sorgfältig in den Händen verreiben

Auch zwischen den Fingern

Dann gründlich abspülen

Die Hände gründlich abtrocknen.

4. Сьогоднішні дискусії науковців. Науковці досі бачать прямий зв'язок щодо використання скатологізмів і потягу нації до чистоти. М.Гримич зазначає, що закономірність щодо «превалювання інвектив скатологічного характеру <...> характерна для тих народів, у культурі яких не просто високо цінувалася, а й культивувалася охайність і чистоплотність (наприклад, у японців). Ті ж народи, для яких це було непринциповим, спрямовували, як правило, свою інвективну енергію в область сексуальну...» [2, с. 135]. Л. Ставицька приєднується до тверджень В. Жельвіса і зауважує: «Можна передбачити, що домінування лексики, пов'язаної з видільними функціями організму, свідчить про виняткову охайність носіїв відповідного коду» [5, с. 33]. Порівняймо із В. Жельвісом: «У Західній Європі німці, безумовно, лідирують як найохайніша нація, а тому природно, що найгрубіша лайка там будеться на скатологізмах, тобто на звинуваченнях опонента у порушенні відповідного табу» [цит. за 5, с. 34]. По-іншому ставляться до такого твердження німецькі науковці. Я. Блюме робить висновок, що, можливо, за всім цим стоїть «не об'єктивний потяг до чистоти, і ще менше вироблений потяг до анального, бруду і лайна, а перебільшене бажання чистого коміря й опісля виглядати у суспільстві добре й чистоплотно» [8, с. 193]. Г.-М. Гаугер продовжує дискусію щодо використання німцями скатологізмів і також спростовує прямий зв'язок із загостреним прагненням нації до чистоти. Вживання німцями скатологізмів він пояснює ще й тим, що німці не так вороже налаштовані до жінки: «Обмежене екскремальне спрямування у лайці та прокльонах є статеву нейтральне. Сексуальні вислови майже завжди тільки применшують значення жіночого» [12]. Вульгарну мову Г.-М. Гаугер «вдягає» у чоловіче обличчя. На його думку, вона завжди демонструє чоловічу позицію. «В загальному, наші мови визначаються

чоловіками. Жінки нас наздоганяють тільки тим, що часто переймають ці чоловічі вирази – як вторгнення в те, чого вони позбавленні, і як знак емансипації» [12]. Подібне знаходимо у М. Мюллера-Ябуша: «Ми досі живемо у неотесаному часі. Навіть із ніжних жіночих вуст випурхують частенько слова, які призначені для чоловічих вуст. Часи, що є підкреслено чоловічими, не кладуть слова на мікронну вагівницю ніжності» [19, с. 18].

Отже, дослідження демонструє, що саме діахронічний аспект аналізу і погляд на минуле лінгвокультури дає можливість робити висновки про її певні характеристики. До таких характеристик належить прагнення німців до чистоти, а також вживання скатологізмів, яке не завжди належало до порушення суспільних норм. Знання таких норм у попередніх епохах допомагає визначити, що в них було обценне, а що ні. Не є дивним, що скатологізмами послуговувалися в попередніх століттях і що вони побутували у мовленні як простолуду, так і відомих людей. Вони були і залишаються частинкою мови і кожен, хто володіє мовою, має право нею користуватися на свій розсуд. Єдиними рамками, які не завжди дозволяють людині бути вільною, є норми поведінки серед громадськості, де використання тієї чи іншої лексики вважається непристойним. Це не стосується окремих груп, в середині яких такий вокабуляр за певних обставин належить до норми.

Література:

1. Бойко Т. В. Лінгвокультурний концепт MINNE/кохання в німецькій поезії мінезангу XII-XIV століть: структурний та семантичний аспекти : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Т. В. Бойко. – Київ : Б.в., 2011. – 20 с.
2. Гримич М. Етнолінгвістичні підходи до вивчення сороміцького фольклору. Рецензія на збірник «Українські сороміцькі пісні» / М. Гримич/ Харків, 2003 // Упоряд. Михайло Красиков. Етнічна історія народів Європи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Users/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%96%D1%8F/Downloads/eine_2004_17_24.pdf.
3. Жельвис В. И. Слово и дело: юридический аспект сквернословия. Юрислингвистика-2. Русский язык в его естественном и юридическом бытии / В. С. Жельвис. – Барнаул, 2000. – С. 194–206.
4. Соломина Е. В. Об особенностях идиолексикона носителя городского просторечия / Е. В. Соломина // Вестник Томского государственного университета. – 2013. – № 374. – С. 37–41.
5. Ставицька Л. Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників. Обценізви. Евфемізми. Сексуалізми / Л. Ставицька. – К. : Критика, 2008. – 454 с.
6. Ткачівська М. Р. Обценна лексика в зарубіжних дослідженнях / М. Р. Ткачівська // Прикарпатський вісник Наукового товариства ім. Шевченка «Слово». – Івано-Франківськ, 2016. – № 2(30). – 648 с. – С. 122–129.
7. Ткачівська М. Р. Обценізм der Arsch і його потенціал в німецькомовних перекладах / М. Р. Ткачівська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць. – Острого: Видавництво національного університету «Острозька академія», 2016. – Вип. 62. – С. 331–334.
8. Blume Jacob. Von Donnerbalken und innerer Einkehr / Jacob Blume. – Verlag Die Werkstatt GmbH, 2012. – 238 S.
9. Deutsches Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm. 16 Bde. in 32 Teilbänden. Leipzig 1854-1961. Quellenverzeichnis Leipzig, 1971. Online-Version vom 27.02.2017.
10. Duden.de. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.duden.de/rechtschreibung/Skatologie>. Abgerufen am 16.10.2016.
11. Englisch Paul. Das skatologische Element in Literatur, Kunst und Volksleben / Paul Englisch. – Stuttgart : Püttmann, 1928.
12. Fluchende Europäer: «Ich fühl mich hodig». Spiegelonline Mittwoch, 26.09.2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.spiegel.de/schulspiegel/fluchen-in-europa-sprachforscher-erklart-vulgaersprache-a-857211.html>.
13. Hermann Petra. Karnevaleske Struktuten in der Neidhard-Tradition / Petra Hermann. Kümmerle Verlag, 1984. – Göppingen, 385 S.
14. Jerouschek, Günter. «Er aber, sags ihm, er kann mich im Arsch lecken»: Psychoanalytische Überlegungen zu einer Beschämungsformel und ihrer Geschichte / Günter Jerouschek. – Gießen : Psychosozial-Verlag, 2005. – 149 S.
15. Lunin, Hanno (Hrsg.; Auswahl, Montage, Nachwort). «Musick mit arsch». Aus Briefen von, an oder über Maria Anna, Leopold, Nannerl, Marianne, und Wolfgang Amadeus Mozart. «Orpheus und Söhne» Verlag, Hamburg, 2016. – 428 S.
16. Melters, Johannes «ein fröhlich gemüt zu machen in schweren zeiten...»: der Schwankroman in Mittelalter und Früher Neuzeit. – Berlin : Schmidt, 2004.
17. Moritz Rainer. Wer hat den schlechtesten Sex. Eine literarische Stellensuche. Deutsche Verlags-Anstalt / Rainer Moritz. – München, 2015. – 239 S.
18. Müller, Johannes. Schwert und Scheide : d. sexuelle u. skatolog. Wortschatz im Nürnberger Fastnachtspiel d. 15. Jh. – Bern [u.a.] : Lang, 1988.
19. Müller-Jabusch Maximilian. Götzes grober Gruss / Maximilian Müller-Jabusch. – München : Verlag Pohl & Co, 1955. – 340 S.
20. Persels Jeff. Fecal matters in early modern literature and art : studies in scatology / Jeff Persels. – Aldershot [u.a.] : Ashgate, 2004.
21. Schaible Karl Heinrich. Deutsche Stich- und Hieb-Worte. Eine Abhandlung über Deutsche Schelt-, Spott- und Schimpfwörter, altdeutsche Verfluchungen und Flüche / Karl Heinrich Schaible. – 1885. – 91 S.
22. Schrader, Mila. Plumpsklo, Abort. Schtilles Örtchen. Edition anderweit, 2006. – 79 S.
23. Sedano, Nina. Happy End. Die stillen Örtchen dieser Welt. Neues von der Ländersammlerin. – Ein Verlag der Edel Germany GmbH, 2015. – 367 S.
24. Smith, Peter J. Between two stools. Scatology and its representation in English literature, Chaucer to Swift. Manchester University Press. – 2012. – 292 S.
25. Stadlbauer, Alfred Anton. Ergänzte Anmerkungen, Supplement zu Georg Queri, Kraftbayrisch: ein Wörterbuch der erotischen und skatologischen Redensarten der Altbayern; mit Belegen aus dem Volkslied, der bäuerlichen Erzählung und dem Volkswitz. – Bayreuth : Rabenstein, 2006.
26. Tanner, Ralph. Sex, Sünde, Seelenheil: die Figur des Pfaffen in der Märenliteratur und ihr historischer Hintergrund (1200 – 1600). – Würzburg : Königshausen & Neumann, 2005.
27. Wiese, Wolfgang, Schröck-Schmidt Wolfgang. Das stille Örtchen, 2015.

УДК 81'243:81-13

В. Ю. Тютюнник, Ю. В. Дегтярова,

ГВУЗ Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, г. Дніпр

АКТУАЛЬНІСТЬ «НЕТРАДИЦІЙНИХ УРОКІВ» З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІННОВАЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ У НЕМОВНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті обґрунтовано доцільність та ефективність використання «нетрадиційних уроків» під час вивчення курсу «Англійської мови професійного спрямування» у вищих навчальних закладах технічного профілю в світлі су-